

MILLIY XO‘JALIKNING IJTIMOIIY-IQTISODIY TIZIMINI TRANSFORMATSIYALASHNING NAZARIY ASOSLARI (MILLIY XO‘JALIK TUSHUNCHASI VA UNING IJTIMOIIY-IQTISODIY TIZIMI)

<https://doi.org/10.5281/zenodo.18189423>

*Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti
Besh tashabbus, klub va to‘garaklar faoliyatini
muvoqlashtirish markazi bosh mutaxassisi*

Nazarov G‘ayrat Olim o‘g‘li

nazarovg717@gmail.com

+998 99 500 00 12

*Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti
(Ilmiy rahbari) Mustaqil izlanuvchi (PhD)*

Kandaxarov Zafar Ishratovich

Orcid ID: 0009-0007-1863-0413

+998 93 001 99 95

ANNOTATSIYA: *Ushbu maqolada milliy xo‘jalik tushunchasi, uning tarkibiy elementlari va ijtimoiy-iqtisodiy tizim sifatidagi mohiyati tahlil qilinadi. Shuningdek, zamonaviy sharoitda milliy xo‘jalik tizimini transformatsiyalash zarurati, omillari va nazariy yondashuvlar asosida ko‘rib chiqiladi. Transformatsiya jarayonining asosiy yo‘nalishlari va milliy rivojlanish strategiyasi bilan uyg‘unligi ilmiy asosda yoritiladi.*

KALIT SO‘ZLAR: *milliy xo‘jalik, ijtimoiy-iqtisodiy tizim, transformatsiya, iqtisodiy model, innovatsiya, barqaror rivojlanish.*

KIRISH

Milliy xo‘jalik — bu har qanday davlatning iqtisodiy asosini tashkil qiluvchi murakkab, ko‘p tarkibli va dinamik tizimdir. U nafaqat ishlab chiqarish va iste‘mol munosabatlarini, balki ijtimoiy-iqtisodiy, madaniy, ekologik va siyosiy omillar bilan chambarchas bog‘liq jarayonlarni ham o‘z ichiga oladi. Bozor iqtisodiyotiga o‘tish, globallashtirish va raqamli transformatsiya sharoitida milliy xo‘jalikni zamonaviy talablarga

moslashtirish dolzarb ilmiy-amaliy masalaga aylangan.

Milliy xo‘jalik muayyan davlat chegarasida faoliyat yurituvchi barcha iqtisodiy subyektlar faoliyatining majmui bo‘lib, u o‘zining ishlab chiqarish resurslari, xo‘jalik yuritish uslubi, institutsional tuzilmasi va ijtimoiy yo‘nalganligi bilan ajralib turadi. U mamlakatda mavjud iqtisodiy, siyosiy va madaniy omillarning o‘zaro ta‘siri asosida shakllanadi.

Ijtimoiy-iqtisodiy tizim esa — jamiyatdagi iqtisodiy faoliyatni tashkil etuvchi, boshqaruvchi va tartibga soluvchi institutsional tuzilmalarning, iqtisodiy munosabatlarning, ishlab chiqarish vositalari va ishchi kuchining uyg'un tizimidir. Milliy xo'jalik mazkur tizimning amaliy shakli hisoblanadi.

Milliy xo'jalikning asosiy tarkibiy qismlari:

- ishlab chiqarish tarmoqlari (sanoat, qishloq xo'jaligi, xizmatlar sohasi);
- mulkchilik shakllari (davlat, xususiy, aralash);
- bozor institutlari va moliyaviy tizim;
- mehnat resurslari va demografik tarkib;
- ijtimoiy infratuzilma va xizmatlar.

Milliy xo'jalikning barqarorligi, uning transformatsiyaga layoqati ko'p jihatdan innovatsion salohiyatga, inson kapitalining rivojlanganligiga va tashqi-iqtisodiy muhitga bog'liq.

Mavzuning dolzarbligi: Hozirgi globallashuv, raqamli transformatsiya va iqtisodiy integratsiya jarayonlari fonida har bir davlat uchun o'z milliy xo'jalik tizimini zamon talablari asosida takomillashtirish va transformatsiya qilish muhim strategik vazifaga aylangan. Milliy xo'jalikning ijtimoiy-iqtisodiy tizimi — bu nafaqat iqtisodiy resurslarni boshqarish mexanizmi, balki jamiyatning ijtimoiy barqarorligi va aholi farovonligini belgilovchi asosiy omillardan biridir. Shu bois, mazkur tizimning samaradorligi bevosita milliy raqobatbardoshlik, innovatsion salohiyat

va barqaror rivojlanish darajasiga bog'liqdir.

O'zbekiston misolida olib qaralganda, "Yangi O'zbekiston" taraqqiyot strategiyasi, sanoatni diversifikatsiyalash, raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish va hududlararo iqtisodiy muvozanatni ta'minlashga qaratilgan islohotlar milliy xo'jalik tizimining chuqur transformatsiyasini taqozo etmoqda. Ayniqsa, postpandemiya davrida global iqtisodiyotda yuzaga kelgan nomutanosibliklar, ta'minot zanjirlarining uzilishi va resurslar taqchilligi sharoitida, milliy xo'jalikni qayta tashkil etish va unga mos nazariy asoslarni ishlab chiqish dolzarb ilmiy masalalardan biri sifatida qaralmoqda.

Bundan tashqari, iqtisodiy tizimlarning barqarorligi, innovatsion texnologiyalar asosida rivojlanishi va ijtimoiy adolat mezonlariga asoslangan transformatsiya yondashuvlarini ishlab chiqish orqali nafaqat iqtisodiy o'sish, balki uzoq muddatli taraqqiyot modelini shakllantirish imkoniyati vujudga keladi. Shu sababli, milliy xo'jalikning ijtimoiy-iqtisodiy tizimini transformatsiyalash nazariy jihatdan chuqur tadqiq qilinishi va ilmiy asoslanishi zarur.

Milliy xo'jalikning ijtimoiy-iqtisodiy tizimini transformatsiyalashning nazariy asoslarini o'rganish bugungi kun sharoitida nihoyatda dolzarb bo'lib, u nafaqat ilmiy-nazariy jihatdan, balki amaliy siyosat yuritishda ham muhim ahamiyat kasb etadi. Zero, har bir mustaqil davlatning barqaror va uzoq muddatli rivojlanishi uning milliy xo'jalik

tizimining raqobatbardoshligi, innovatsionligi va ijtimoiy yo'naltirilganligiga bevosita bog'liqdir.

Milliy xo'jalik tushunchasining o'zi ko'p komponentli, murakkab tizimli struktura bo'lib, uni faqat makroiqtisodiy yoki sektorlar kesimida emas, balki ijtimoiy-iqtisodiy aloqalar majmuasi sifatida tahlil qilish zarur. Shu jihatdan ushbu mavzuni chuqur o'rganish- milliy iqtisodiyotning ichki mexanizmlarini tushunish, ularni takomillashtirish va transformatsiya qilish uchun nazariy poydevor yaratadi.

Jahon iqtisodiyoti va geoiqtisodiy makonda kechayotgan keskin o'zgarishlar (raqamli transformatsiya, yashil iqtisodiyot, global logistika muammolari) milliy xo'jaliklarning adaptivligini va barqarorligini ta'minlashda yangi yondashuvlarni talab qilmoqda. Bu esa milliy xo'jalik tizimini nazariy qayta baholash va uni transformatsiya qilish mexanizmlarini ishlab chiqishni taqozo etadi.

O'zbekiston Respublikasi tomonidan olib borilayotgan iqtisodiy islohotlar, xususan "Yangi O'zbekiston" strategiyasi, milliy xo'jalikning zamonaviy modelini shakllantirish, hududiy va tarmoq darajadagi transformatsiyani chuqurlashtirish orqali ijtimoiy adolat va farovonlikni ta'minlashga qaratilgan. Ushbu jarayonni ilmiy-nazariy jihatdan asoslash, taklif va yechimlar ishlab chiqish esa aynan ushbu mavzuni o'rganishni talab etadi.

Ushbu mavzu iqtisodiy fanlar doirasida "transformatsion iqtisodiyot",

"innovatsion rivojlanish", "barqaror iqtisodiy model" kabi konsepsiyalarga asoslanib, ilmiy tadqiqotlar uchun boy metodologik baza yaratadi va ilmiy-nazariy doiralarni kengaytiradi.

Taklif va tavsiyalar: Milliy xo'jalikning ijtimoiy-iqtisodiy tizimini chuqur va izchil transformatsiyalash uchun quyidagi tizimli taklif va tavsiyalarni ilgari surish mumkin:

Innovatsion iqtisodiy modelga o'tishni jadallashtirish: Ilm-fan va ishlab chiqarish integratsiyasini kuchaytirish zarur. Buning uchun ilmiy-tadqiqot institutlari va korxonalar o'rtasida amaliy hamkorlikni rag'batlantiruvchi moliyaviy mexanizmlar (grantlar, soliq imtiyozlari) joriy etilishi lozim;

Startaplar va innovatsion loyihalarni qo'llab-quvvatlash orqali innovatsion ekotizim yaratish muhim. Bu borada texnoparklar va biznes-inkubatorlar soni va sifati oshirilishi kerak.

Raqamli transformatsiyani kengaytirish: Milliy xo'jalik tarmoqlarida "raqamli texnologiyalar (AI, IoT, big data)"ni keng joriy etish orqali samaradorlik oshiriladi;

Raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish uchun xalqaro texnologik hamkorlikni chuqurlashtirish, ilg'or xorijiy tajribalarni joriy qilish lozim.

Hududiy iqtisodiy transformatsiyani jadallashtirish: Har bir viloyat va tuman uchun hududiy ixtisoslashgan rivojlanish dasturlarini ishlab chiqish va amaliyotga tatbiq etish tavsiya etiladi;

Hududlararo tafovutlarni kamaytirish uchun infrastrukturani

modernizatsiya qilish, logistika tizimini rivojlantirish va mahalliy tashabbuslarni qo'llab-quvvatlash lozim.

Inson kapitaliga sarmoyani oshirish: Mehnat bozorining ehtiyojlariga mos kasb-hunar ta'limi tizimini rivojlantirish, raqamli va ijodiy ko'nikmalarni shakllantirish muhim;

Ta'lim, sog'liqni saqlash va ijtimoiy himoya tizimlariga barqaror byudjet ajratmalarini kafolatlash orqali inson kapitali raqobatbardoshligini oshirish mumkin.

Barqaror va ekologik iqtisodiyot tamoyillarini joriy etish: "Yashil iqtisodiyot" konsepsiyasiga asoslangan energiya tejovchi va ekologik toza texnologiyalarni keng joriy qilish;

Iqlim o'zgarishi ta'sirlarini kamaytirishga qaratilgan milliy adaptatsiya strategiyalarini ishlab chiqish va qo'llash.

Iqtisodiy boshqaruvda institutsional islohotlarni chuqurlashtirish: Davlat boshqaruvi tizimida natijadorlikka asoslangan yondashuv joriy qilinishi, korrupsiyaga qarshi tizimli kurash kuchaytirilishi lozim;

Antikrizis boshqaruvi mexanizmlarini ishlab chiqish va tezkor iqtisodiy muvozanatni tiklash tizimini yo'lga qo'yish tavsiya etiladi.

Raqobatbardoshlik va tashqi iqtisodiy aloqalarni kuchaytirish: Mahsulot va xizmatlar sifatini xalqaro standartlarga moslashtirish orqali eksport salohiyatini kengaytirish;

Tashqi investitsiyalar uchun qulay muhit yaratish, soddalashtirilgan tartiblar va kafolatlangan investor himoyasi tizimini mustahkamlash zarur.

Xulosa qilib aytganda "Milliy xo'jalikning ijtimoiy-iqtisodiy tizimini transformatsiyalashning nazariy asoslari" mavzusi — bugungi O'zbekistonning strategik rivojlanish yo'li va global o'zgarishlar fonida iqtisodiy barqarorlik, innovatsion taraqqiyot va ijtimoiy farovonlikni ta'minlovchi nazariy va amaliy yondashuvlarni ishlab chiqish uchun zarur va o'ta dolzarb yo'nalishdir. Milliy xo'jalikning ijtimoiy-iqtisodiy tizimini transformatsiyalash- bu murakkab, ko'p bosqichli va ilmiy asoslangan jarayondir. Uning samarali amalga oshirilishi milliy manfaatlar, xalqaro tajriba va zamonaviy yondashuvlar uyg'unligiga asoslanishi lozim. Transformatsiya jarayoni milliy iqtisodiy xavfsizlikni ta'minlash, aholi farovonligini oshirish va global raqobatbardoshlikka erishish uchun strategik ahamiyat kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Karimov I.A. O'zbekiston XXI asr bo'sag'asida: xavfsizlikka tahdid, barqarorlik shartlari va taraqqiyot kafolatlari. — T.: O'zbekiston, 1997.
2. Soliyev A., To'laganov N. Iqtisodiyot nazariyasi. — T.: Iqtisodiyot, 2021.
3. Abdurahmonov Q.X. Milliy iqtisodiyot. — T.: Iqtisodiyot, 2019.

4. Xodiev B.Yu., Tursunov B.O. Innovatsion rivojlanish strategiyasi: nazariya, uslubiyat va amaliyot. — T.: Iqtisodiyot, 2020.
5. Turaev A. Ijtimoiy-iqtisodiy tizimlar: rivojlanish omillari va strategiyasi. — T.: Fan, 2018.
6. Musaeva D.Sh. Iqtisodiy tizimlarni modernizatsiyalashning nazariy asoslari. — T.: Iqtisodiyot, 2022.
7. North D.C. Institutions, Institutional Change and Economic Performance. — Cambridge: Cambridge University Press, 1990.
8. Schumpeter J.A. The Theory of Economic Development. — Harvard University Press, 1934.
9. Castells M. The Rise of the Network Society. — Oxford: Blackwell Publishers, 2010.
10. World Bank. World Development Report 2023: Jobs and Economic Transformation. — Washington D.C.: The World Bank Group, 2023.
11. United Nations Development Programme (UNDP). Human Development Report 2022. — New York: UNDP, 2022.
12. Rodrik D. One Economics, Many Recipes: Globalization, Institutions, and Economic Growth. — Princeton University Press, 2007.
13. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “2022–2026 yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida”gi Farmoni. PF–60-son, 2022-yil 28-yanvar.
14. O‘zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo‘mitasi. Rasmiy statistik axborotlar. www.stat.uz